

Martin MACKO

Pôžička hospodárskej obrody Slovenska ako prostriedok prorežimnej mobilizácie obyvateľstva

MACKO, Martin: Loan of economic revival of Slovakia as the means of proregime mobilization of the population. In: *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. 55-66.

The study concentrates on the development and the analysis of a campaign connected with the selling of state bonds in the frame of a government action called Loan of economic revival of Slovakia. It was issued by the autonomous government of the Slovak country in 1939, not only with the goal to obtain financial funds to ease the deficit of the state budget but to gain the support of the population in favour of the new political regime of the Hlinka's Slovak People's Party. The analysis of this campaign in the contemporary press showed that nationalistic appeals prevailed in it. Various forms of direct and indirect pressure on state and public employees- who became the most important buyers of the bonds- turned out to be a much more effective method. The results of the whole process-despite the success declared by the state propaganda- did not achieve the goals of the vast campaign.

Autonómna vláda Slovenskej krajiny prijala 23. februára 1939 nariadenie¹, ktorým vyhlásila pôžičku hospodárskej obrody Slovenska. Slovom predse-
du vlády J. Tisu: „*Upisovať pôžičku je dobré a potrebné, lebo týmto činom
dovršíme svoj boj za autonómiu Slovenskej krajiny a zabezpečíme nárok
slovenského národa na suverénny štátny život i do budúcnosti... Preto pevne
verím, že nebude na Slovensku a mimo Slovenska ani jediného Slováka, ktorý
by do vena slovenského štátu neprinesol svoju obeť, aby sa slovenský štát,
budovaný z krvopotných úspor slovenského národa stal slobodným domo-
vom slovenského kultúrneho a hospodárskeho života.*“²

Táto téma nebola dosiaľ v historiografii spracovaná. V tejto štúdií sa za-
meriam na propagandistickú kampaň, ktorá sprevádzala upisovanie dlhopi-
sov pôžičky, rôzne formy nátlaku na štátnych zamestnancov a zvyšovania
úpisov a nakoniec na vyhodnotenie výsledku pôžičky. Teoretickými výcho-
diskami pre klasifikáciu propagandistických apelov sú práce M. Gurevitcha³,

1 Vládne nariadenie č. 48/1939 Ú. n.

2 Slováč, 2. marca 1939, s. 1-2.

3 KATZ, Elihu et al. Petitions and Prayers: A Method for the Content Analysis of Persuasive Appeals. In: *Social Forces*, Vol. 47, No. 4. (Jun., 1969), s. 447-463.

R. K. Mertona⁴ a G. F. Streiba.⁵ Výskumnou vzorkou sú články v denníku a týždenníku Slováč a týždenníku Gardista, prostredníctvom ktorých prebiehala kampaň k pôžičke.

Potreba vypísania vnútroštátnej pôžičky vyplynula z vysoko deficitného rozpočtu Slovenskej krajiny na rok 1939, čo jednoznačne konštatovala aj dôvodová správa k vládnemu nariadeniu, ktorým bola vyhlásená pôžička hospodárskej obrody Slovenska. Účel pôžičky bol v nej vymedzený veľmi všeobecne a okrem spomínaného krytia schodku rozpočtu mala slúžiť na hospodárske vybudovanie Slovenska.⁶ Minister financií neskôr objasnil, že by sa malo jednáť najmä o investície do dopravnej infraštruktúry, vodných elektrární a ťažby nerastných surovín.⁷ Od začiatku bol však jasný aj politický aspekt pôžičky.⁸ Minister dopravy a verejných prác F. Ďurčanský vo svojom rozhlasovom prejave 27. februára 1939 definoval zakúpenie dlhopisu pôžičky ako vec dôvery vo vládu a dôkaz národného uvedomenia každého Slováka.⁹ Celá nasledujúca kampaň, vrátane vystúpení J. Tisu, sa niesla v podobnom duchu. Takto definované politické ciele neumožňovali režimu priznať neúspech akcie a stali sa hlavným motorom horúčkovitej kampane a navyšovania výsledkov pôžičky.

Pre účely pôžičky boli vydané dlhopisy so 3,5% a 4,5% úrokom, ktoré mali byť umorované každoročným zlosovaním v rokoch 1944 – 1963. Upi-

4 Citované podľa: JEŘÁBEK, Hynek. Hadley Cantril a Robert K. Merton – dva výzkumy mimořádného působení rozhlasového vysílání: “Invasion from Mars” a “War Bond Drive”. In: *Sociologický časopis*, 1996, Vol. 32 (No. 2: 199-212).

5 STREIB, Gordon F. Idealism and War Bonds: Comparative Study of the Two World Wars. In: *The Public Opinion Quarterly*, Vol. 12, No. 2. (Summer, 1948), s. 272-279.

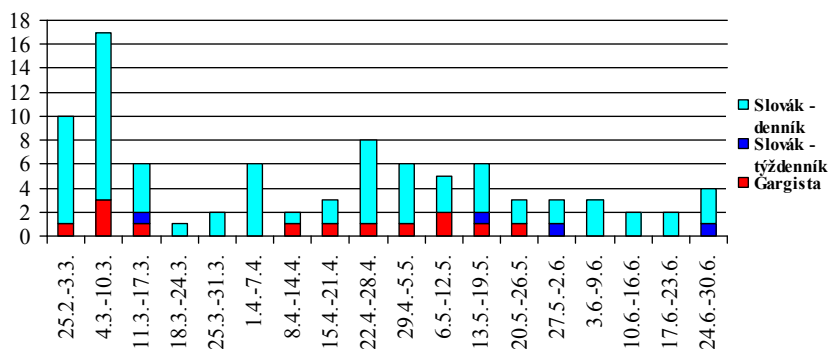
6 „Prvý rok samostatného štátneho hospodárenia Slovenskej krajiny zapadá do doby územných zmien, ktoré majú za následok úbytok štátnych príjmov, čoho dôkazom je aj prvý štátny rozpočet Slovenskej krajiny na rok 1939 už schválený. Naproti tomu vznikajú nové úlohy spojené so snahami vybudovať krajinu hospodársky tak, aby na zmenšenom území bola zaistená hospodárska prosperita obyvateľstva... Účel pôžičky je určený len všeobecne, lebo okrem použitia výnosu k prevedeniu rôznych úloh súvisiacich s hospodárskym vybudovaním Slovenska bude podľa potreby slúžiť aj k prechodnému krytiu schodku štátneho rozpočtu na rok 1939, inak neuhradeného.“ SNA Bratislava, f. Úrad predsedníctva vlády 1939 – 1945 (ďalej len ÚPV), šk. č. 85, č. j. 1681/1939.

7 Slováč, 1. marca 1939, s. 3.

8 „Vláda si iste tiež veľmi dobre uvedomila i to, aké nepriaznivé následky hospodárske i politické by mohla mať tá okolnosť, že by sa pôžička stretla s neúspechom.“ Politika, 1. marca 1939, s. 38.

9 Slováč, 28. februára 1939, s. 3.

sovanie sa začalo 10. marca 1939 a pôvodne malo trvať do 31. marca 1939. S odôvodnením, že pre politické udalosti spojené so 14. marcom 1939 nemohla pôžička prebiehať, bola táto lehota predĺžená až do 30. júna 1939.¹⁰ Pre zatraktívnenie pôžičky bola zároveň vyhlásená daňová amnestia pre nezdanený zatajený kapitál, v prípade, ak bol investovaný do dlhopisov pôžičky, a možnosť veľkých odpisov pre podniky z nákladov na investície. Úroky z dlhopisov boli tiež oslobodené od všetkých zrážok a daní. Dlhopisy sa upisovali v 21 finančných ústavoch, ich pobočkách a pričlenených ústavoch.¹¹

Graf č. 1 – Počet článkov s výzvami na zakúpenie dlhopisov pôžičky hospodárskej obrody Slovenska v denníku a týždenníku Slovák a týždenníku Gardista v jednotlivých týždňoch od 25. februára do 30. júna 1939.

Kampaň k pôžičke prebiehala od jej vyhlásenia vládou 23. februára 1939 až do posledného dňa upisovania 30. júna 1939 na stránkach prakticky všetkých dobových periodík a vo vysielaní rozhlasu. Analýza denníka a týždenníka Slovák a týždenníka Gardista v predmetnom období ukázala, že najvyšší počet článkov s výzvami na nákup dlhopisov sa objavil na začiatku kampane počas prvých dvoch týždňov (od 25. februára 1939, keď sa objavuje

10 Vyhláška ministra financií č. 1601/VI-17/1939 z 27. februára 1939 stanovila upisovacie lehoty do 31. marca 1939, vyhláška č. 3013/VI-17/1939 z 28. marca 1939 ju predĺžila na neurčito a vyhláška č. 5192/VI-17/1939 z 12. mája 1939 ukončila lehotu dňom 30. júna 1939.

11 SNA Bratislava, f. Ministerstvo financií 1938 – 1945 (ďalej len MF), šk. č. 69, č. j. II/18 1941–42 „Pôžička hospodárskej obrody Slovenskej krajiny. Podmienky a spôsob upisovania.“

prvý článok, po 11. marca 1939), kedy vyšlo 27 čiže 30,34% zo všetkých takýchto článkov (pozri graf č. 1). V prvých týždňoch existencie prvej Slovenskej republiky sa pôžička dostala na okraj záujmu (len 3 články v čase od 18. marca do 31. marca 1939) a druhý dych nabrala až v polovici apríla, keď až do polovice mája vychádzal v priemere jeden článok denne. Spolu vyšlo 89 článkov, z toho 72 (80,9%) v denníku Slovák, 4 (4,49%) v týždenníku Slovák a 13 (14,61%) v týždenníku Gardista.

Pre potreby zostavenia klasifikácie jednotlivých apelov (výziev), ktoré boli použité v kampani pre pôžičku hospodárskej obrody Slovenska, bola použitá definícia presviedčajúceho apelu od E. Katza. Presviedčajúci apel musí podľa neho „*pozostávať z nejakého motivačného mechanizmu, v ktorom hrajú centrálnu úlohu prísľub odmeny alebo hrozba ujmy.*“¹² Podľa klasifikácie apelov od G. F. Streiba, ktorý ju zostavil v rámci analýzy kampane za nákup amerických vojnových dlhopisov počas druhej svetovej vojny, sa dajú rozdeliť na dve základné skupiny – na sväté a na svetské apely.¹³ Sväté (emocionálne, idealistické) apely obsahujú všeobecné myšlienky, napr. patriotizmus, a odvolávajú sa na motívy ako obeť, česť a povinnosť. V kampani pre pôžičku hospodárskej obrody Slovensky sa vyskytli nasledovné typy svätých apelov (pozri tabuľku č. 1):

A. Nacionalizmus, patriotizmus: 1. Priamy nacionalizmus – prehlásenia, ktoré sa priamo vzťahujú na národ, štát alebo lásku k vlasti (národu). Patria sem výzvy priamo oslovujúce „Slovákov a Slovenky“, apely na „národné presvedčenie“, „úpisý prinášané s najvrejšou láskou k slovenskému národu“ a pod.¹⁴ V kampani sa vyskytlo celkom 15 takýchto apelov

12 KATZ, ref. 3, s. 447.

13 STREIB, ref. 5, s. 273-276.

14 Napr.: „*Kto sa chce nazývať Slovákom, kto sa chce pýšiť svojim národovectvom, má tu príležitosť svoje slová potvrdiť činmi. Má tu možnosť dokázať svoje národné presvedčenie, zanietenie národné, prakticky dokumentovať svoj nacionalizmus.*“ (Slovák, 28. februára 1939, s. 3.)

„*Prvý skutkový dôkaz štátoctvornosti slovenského národa je táto pôžička, pri ktorej sa zostupuje z rečníckej tribúny, z ktorej sa reční o slovenskom štáte a pristupuje sa k upisovaniu pôžičky na výstavbu slovenského štátu... Čo nebolo dané od tisícročí ani jednému pokoleniu slovenskému, to čaká našu generáciu: Budovať a dobudovať svoj vlastný slovenský štát.*“ (Slovák, 2. marca 1939, s. 2.)

„... (J. Tiso – pozn. M.M.), ktorý svojho času vravel: „*Žiť národu a nie z národa. Každý Slovák nech báda vo svojom vnútri, či ho nehryzie svedomie národné. Nedarebáčiť – nezabúdať – neodkladat' – nefilozofovať – nekritizovať, ale rázne sa rozhodnúť a upísať čo najviac.*“ (Slovák, 21. júna 1939, s. 4.)

Tabuľka č. 1 – Počty a podiely jednotlivých typov apelov na zakúpenie dlhopisov pôžičky hospodárskej obrody Slovenska v denniku a týždenniku Slovák a týždenníku Gardista od 25. februára do 30. júna 1939.

Klasifikácia apelov			Počet		Percentuálny podiel			
Sväté (emocionálne) apely	Nacionalizmus, patriotizmus	Priamy	15	103	138	8,82	60,59	81,18
		Spoluúčasť	13			7,65		
		Obet', príklady	59			34,71		
		Cieľ	16			9,41		
	Rodinné, dôverné	9	5,29					
	Strach a nenávisť	7	4,12					
	Osobné	12	7,06					
	Ideály	7	4,12					
Svetské apely	Ekonomické	10	32		5,88	18,82		
	Praktické informácie	17			10			
	Zbierky a súťaže	5			2,94			
Spolu			170	170	100	100		

(8,82 % zo všetkých). 2. Participácia, spoluúčasť – výzvy k spolupráci: „každý musí spolupracovať“, „priložiť tehličku k mohutnej výstavbe hospodársky silného Slovenska“ a pod.¹⁵ Spolu bolo týchto apelov 13 (7,65 %). 3. Obet', pozitívne príklady – prosba o obetovanie sa v prospech krajiny,

15 Napr.: „*Nasjej pôžičke obrody Slovenska musíme sa všetci zúčastniť.*“ (Slovák, 8. marca 1939, s. 9.)

„*Národ volá každého a veru nesmie byť Slováka, ktorý by čo len tým najmenším darom a či príspevkom neprispel k budovaniu nášho štátu. Nech si je každý plne vedomý, že koruna skladá sa z halierov, ako tehla z jemných čiastočiek hliny. Preto halier ku halieru koruna ku korune a tak položíme všetci čo len malú tehličku k výstavbe a obrode Slovenska.*“ (Slovák, 12. marca 1939, s. 2.)

„*Veľmi záleží na nás, bratia gardisti! My musíme byť príkladom v upisovaní. Okrem toho nech si gardista v každej obci, v každom meste Slovenska vezme do programu agitovať za slovenskú pôžičku... Bratia gardisti chopte sa iniciatívy, vyvolte si agitačné výbory, pracujte, aby prvá slovenská pôžička priniesla želaný úspech.*“ (Gardista, 11. marca 1939, s. 4.)

národa a príklady tých, ktorí sa obetovali viac.¹⁶ Počtom ďaleko najrozšírenejšie apely, najmä kvôli častému uverejňovaniu prispievateľov, ktorí mali slúžiť ako pozitívne príklady. Patrí sem preto až 59 apelov (34,71 %).

4. Cieľ – zdôrazňovanie samotného účelu pôžičky, teda investície, „rozprúdenie života slovenského hospodárstva“, „hospodárska obroda drahej vlasti“, „výstavba nového Slovenska“ a pod.¹⁷ Takéto motívy sa vyskytli v 16 prípadoch (9,41 %).

- B. Rodinné, dôverné apely – vytvárajú psychologický dojem jednej rodiny, odvolávajú sa na rodinné vzťahy. Patria sem oslovenia „bratia a sestry“, odkazy na budúce pokolenia, výzvy na agitáciu medzi známymi a pod.¹⁸ V kampani sa objavilo 9 takýchto výziev (5,29 %).

16 Napr.: „**PRÍKLAD OBETAVOSTI.** Na ministerstvo financií sa v piatok dostavil Ján Hajáš, rodák Ťarchovan, z Gessayova pri Ivánke a vyhlásil, že nakoľko má len tri jutrá zeme a s početnou rodinou žíví sa veľmi chudobne, nemôže síce väčšiu sumu upísať na pôžičku hospodárskej obrody Slovenska, ale predsa by len rád prispel tým, čím prispieť môže, a preto so svojich skromných úspor daruje slovenskej vláde 40 K, ktoré na pokyn ministerstva financií zloží do niektorej banky. Je to opäť jeden z tých nasledovanihodných početných prípadov...“ (Slovák, 5. marca 1939, s. 3.)

„**PRÍKLADY NÁRODNEJ OBETAVOSTI NAŠICH VOJAKOV...** Nielen že vlastnými životmi chránia naše hranice, ale vedia priniesť ich zabezpečeniu aj finančné obete zo svojich nepatrných prostriedkov. Tak 1. batéria delostreleckého pluku II, ktorá je na stráží na hraniciach, darovala dobrovoľne zbierke pri výplate žold 485,50 K na obrodu Slovenského štátu.“ (Slovák, 7. apríla 1939, s. 5.)

- 17 Napr.: „Pôžička obrody Slovensky, vypísaná slovenskou vládou, má priniesť krv do slovenského hospodárskeho života, aby sa rozprúdil život slovenského hospodárstva a toto bolo obohatené o nové styky... Ešte blahodárnejšie účinkujú časti pôžičky, ktorých sa použije na investície.“ (Slovák, 1. marca 1939, s. 3.)

„Pri zakladaní každého nového podniku, každej novej ustanovizne treba investovať... Následkom odtrhnutia určitého územia, ale aj z iných dôvodov, musíme uskutočňovať značné investície pri železniciach, pri cestách a tak ďalej. Vo verejnom záujme zúčastní sa štát aj kapitálove pri významných hospodárskych podnikoch.“ (Slovák, 23. apríla 1939, s. 2.)

- 18 Napr.: „Všetky Slovenky upíšu na pôžičku a za to im budú ich vlastné deti vďačné.“ (Slovák, 10. marca 1939, s. 3.)

„Ešte pár dní máte možnosť dokázať, či ste oddaní svojmu štátu, či ho chcete zveladiť, či chcete umožniť národu, aby pripravený a silný stál v pohotovosti, keď pride chvíľa napraviť krivdu, a zabezpečiť návrat bratov, ktorých neprávosť odtrhla od nás.“ (Slovák – týždenník, 25. jún 1939, s. 2.)

- C. Strach a nenávisť – tvrdenia vyvolávajúce strach z neúspechu akcie, osočovanie tých, čo neprispeli, alebo v očiach propagandistov prispeli neúmerne málo. Nezúčastnenie sa na pôžičke bolo vykreslené ako zrada, z ktorej boli neustále obviňovaní Židia, „centralisti“ a „zbohatlíci“ a vyskytli sa aj vyhrážky, že sa k nim bude štát podľa toho aj správať. Zverejňovanie výšky príspevkov malo slúžiť aj ako kontrola, či dotyční naozaj prispeli „podľa svojich možností.“¹⁹ Intenzita týchto apelov rástla spolu s blížiacim sa záverom kampane a spolu sa ich vyskytlo 7 (4,12%).
- D. Osobné apely – odvolávanie sa na česť, povinnosť a svedomie jednotlivca, zakúpenie dlhopisu je podľa nich osobnou povinnosťou (personal must) v kontraste so spoločenskou povinnosťou (social must) obsiahnutou v ostatných apeloch.²⁰ Tento typ apelov sa nachádzal v 12 článkoch (7,06%).

19 Napr.: „Viem, že práve tak, ako v decembri každý pokladal za zradu, spáchanú na národe, nedostavenie sa k volebnej urne, takiste za zradcu by bol pokladaný každý, kto by v tejto chvíli pôžičkou neukázal dôveru k národu a jeho budúcnosti.“ (Slovák, 28. február 1939, s. 3.)

„Lenže, kto nepochopil povinnosť voči štátu, a to v časy najťažšie – v časy budovania základov – to sú najmä všelijakí zbohatlíci. Na tých je ponosa, že si nevykonali primerane povinnosť voči štátu... Je pravda, že u nás nikoho nenútime, aby sa choval vďačne voči štátu, ktorý mu poskytuje ochranu a domov, ale iste si zapamätáme nevďačníkov a podľa toho sa budeme k nim chovať.“ (Slovák, 6. júna 1939, s. 5.)

„...X Y upísal 300 Ks, iní po 200 Ks, hoci majú platy dobre vyše 1300 až 1500 Ks. Pýtam sa slovenskej verejnosti, je to Slovák statočný, ktorý upísal 300 Ks alebo 200 Ks? Nie je to človek horší než parazit?... Sú horší ako tí, čo v zahraničí bojujú s Benešom proti nám a sú aj ďaleko nebezpečnejší. Obraciam sa s vrúcnu prosbou na príslušné fórum, aby takým „národovcom“ dávalo na budúceho prvého taký plat, t.j. 300 Ks alebo po 200 Ks.“ (Slovák, 21. jún 1939, s. 4.)

„30. jún je posledným dňom, kedy ešte možno upísať... Najmä vedúci Hlinkovej gardy, nech vykonajú v tomto smere svoju povinnosť. Majú možnosť presvedčiť sa, ako sa zachovali boháči, ako sa zachovali statkári, priemyselníci, bankári, obchodníci, menovite židovskí. Netreba proti nim vystupovať vyhrážkami. Len zdôrazniť im, že od ich chovania oproti štátu závisí, ako sa zachová štát, národ i Hlinkova garda oproti nim.“ (Slovák – týždenník, 25. jún 1939, s. 2.)

20 Napr.: „Napokon vyzývame ešte všetkých ľudí, ktorí nespĺnili dostatočne svoju povinnosť voči štátu, nech tak urobia ešte v čase, ktorý nám zostáva pre upísanie.“ (Slovák, 6. jún 1939, s. 5.)

„Cíti každý vo svojom svedomí mravnú povinnosť?“ (Slovák, 21. jún 1939, s. 4.)

„Rozmýšľajte, či ste vykonali všetko, aby ste mali svedomie spokojné. Či ste upísali toľko, koľko vám pomery dovoľujú.“ (Slovák – týždenník, 25. jún 1939, s. 2.)

E. Ideály – výzvy, ktoré nákup dlhopisov pôžičky vzťahujú k „slobode“, „kresťanským hodnotám“, „ľudskosti“, „sociálnej spravodlivosti“ a pod.²¹ V kampani sa ich objavilo 7 (4,12%).

Druhý typ apelov – svetské (profánne, racionálne) – sa na rozdiel od svätých zameriavajú na osobné výhody, blahobyt a zisky, ktoré vyplnú pre jednotlivca zo zakúpenia dlhopisu. V kampani sa vyskytli tieto svetské apely:

- A. Ekonomické apely – zdôrazňujú výhodnosť investovania peňazí do dlhopisov oproti ich ukladaniu v bankách a tiež pozitíva hospodárskeho rozmachu spôsobeného úspechom pôžičky pre jednotlivca.²² Operovalo sa v nich aj s daňovou amnestiou pre nezdanený zatajený kapitál v prípade, ak bol investovaný do dlhopisov pôžičky, a možnosťou veľkých odpisov pre podniky z nákladov na investície. Spolu bolo takýchto apelov 10 (5,88%).
- B. Informatívne, vysvetľovacie apely – objavovali sa v nich praktické informácie, ktoré hovorili o rôznych typoch dlhopisov, ich hodnotách, upisovacích termínoch, o spôsobe a miestach ich nákupu, o ich prípadnom vyplatení a pod.²³ Informácie tohto charakteru obsahovalo 17 článkov (10%).
- C. Motív súťaže a zbierky – snahou týchto apelov je vyvolať súťaženie o čo najväčšiu výšku príspevkov na pôžičku medzi rôznymi skupinami, prípadne regiónmi (kraje, mestá, triedy v škole a pod.).²⁴ Tieto motívy sa v kampani vyskytli v 5 článkoch (2,94%).

21 Napr.: „*Hovorí sa v Svätom písme: Hilariodem datorem amat Deus – čo po slovensky znamená: Štedrého darcu miluje sám Pán Boh. Nemyslite, vážení občania, že len ten je štedrý, kto mnoho dáva, ale i ten, kto zo srdca dáva svoje najskromnejšie... Teda buďte štedrí, nežohrajte, ale značte, aby pri kladení pevných základov nášho drahého štátu bolo plné božské požehnanie!*“ (Slovák, 23. apríl 1939.) „*Kde je cit ľudskosti a cit národný?*“ (Slovák, 21. jún 1939, s. 4.)

22 Napr.: „*V prvom rade vy (gardisti – pozn. M.M.) sa odaňte, vy upíšete pôžičku. To je najlepšie uloženie peňazí a najistejšie, keď ich zveríte svojej slovenskej vláde pre svoj slovenský štát, ktorým ste vy, ako súhrn občanov, svojich práv i povinností znalých. Sebe a svojim deťom dávate. Sebe a svojim deťom upisujete. Budete mať úroky a raz sa vám celá pôžička vráti... Nenechajte a nedovoľte nechať peniaze v punčochách a truhliciach, nenechajte ich bez pohybu ležať na malý úrok v bankách.*“ (Gardista, 4. marca 1939, s. 2.)

23 Prikladom môže byť zverejnenie vyhlášky ministra financií, ktorou stanovil bližšie podmienky priebehu pôžičky v Slovákovi. (Slovák – týždenník, 12. marca 1939, s. 4.)

24 Napr.: „*Žiactvo štátnej meštianskej školy v Považskej Bystrici správne pochopilo svoju úlohu k samostatnému slovenskému národu v samostatnom slovenskom*

Apely boli adresované exkluzívne Slovákom, nie obyvateľom Slovenska, čo vylučovalo všetky ostatné národnosti, ktorým ale potom bola vyčítaná slabá účasť.²⁵ V kampani, do ktorej sa zapojili aj členovia vlády J. Tiso, F. Ďurčanský, K. Sidor a M. Pružinský, výrazne prevyšovali sväté apely s podielom 81,18% nad svetskými apelmi (18,82%). Podobné výsledky ukázala aj analýza kampane na nákup vojnových dlhopisov v USA počas druhej svetovej vojny, v ktorej najfrekventovanejším apelom s 51% podielom bola téma obeti. Následný sociologický výskum medzi recipientmi ukázal, že to bol aj apel s najvyššou presvedčovacou hodnotou.²⁶ Na Slovensku sa žiadny takýto výskum nevykonával, a preto sa efektivita jednotlivých apelov nedá určiť. Na základe výsledkov kampane a najmä porovnaním prispievateľov zo súkromného a verejného sektora sa ale dá vyhodnotiť efektivita kampane ako celku. V rámci verejného sektora totiž zároveň s mediálnou kampaňou prebiehali rôzne nátlakové akcie.

Medzi štátnymi a verejnými zamestnancami sa pri upisovaní pôžičky hospodárskej obrody Slovenska koncom marca 1939 rozbehla splátková akcia. V rámci nej si mohli zakúpiť dlhopis a potom ho zrážkami z platu v priebehu 10 alebo 20 mesiacov splácať. Vedúci jednotlivých úradov zostavovali zoznamy zamestnancov, ktorí sa akcie zúčastnili, a ktoré museli byť každým prispievateľom vlastnoručne podpísané. Ústredné úrady mali tiež „vhodným spôsobom“ doporučiť zamestnancom účasť na akcii a predsedníctvo vlády od nich očakávalo „upísanie sumy, rovnajúcej sa aspoň jednomesačnému čistému platu.“²⁷ Štátni zamestnanci priamo závislí na vláde a svojich nadriadených tak prakticky nemali možnosť nezúčastniť sa pôžičky.²⁸ 1. máj 1939 bol

štáte. Triedne samosprávy žiacke sa dobrovoľne uzniesli upísať čo najviac na pôžičku hospodárskej obrody Slovenska. Na tento cieľ jednotlivé triedy školy konajú medzi sebou preteky, ktorá trieda vyberie najväčšiu sumu na upísanie pôžičky. Ani jedna trieda sa nebude chcieť dať zahanbiť a preto žiaci a žiačky odriekajú si všetky lahôdky a nevydajú žybytočne ani haliera... Touto snahou chceme tiež povzbudiť iné školy na Slovensku.“ (Slovák, 6. apríl 1939, s. 5.)

„Slováci, Slovenky, gardisti! Dajte sa do práce! Vykonajte svoju povinnosť! Postarajte sa o to, aby vaše okolie, váš kraj nezostal zahanbený na ostatnom mieste!“ (Slovák – týždenník, 25. jún 1939, s. 2.)

25 Jedinou výnimkou bol článok v Politike, ktorý hovoril o „obyvateľoch“ Slovenska a vyzýval na účasť aj „jednotlivcov z Čiech a Moravy.“ Politika, 1. marca 1939, s. 38.

26 JEŘÁBEK, ref. 4, s. 208.

27 SNA Bratislava, f. ÚPV, šk. č. 85, č. j. 1681/1939.

28 Obchodná a priemyselná komora v Banskej Bystrici napríklad vydala pre všetkých zamestnancov nasledovný obežník: „*Viete, že slovenská vláda vypísala*

prehlásený za pracovný deň s povoleným 30% mzdovým príplatkom, vláda ale prijala návrh jej lojálnej odborovej organizácie robotníctva, aby mzda za tento deň bola venovaná na pôžičku hospodárskej obrody Slovenska, a rovnaké „rozhodnutie“ urobili aj štátni zamestnanci.²⁹ Ďalšou formou navyšovania príspevkov na pôžičku bolo prevádzanie finančných depozít a rôznych fondov v správe štátnych orgánov na jej dlhopisy. Obchodná a priemyselná komora v Banskej Bystrici takto previedla 250 000 Ks z ňou spravovaného fondu komorských zamestnancov.³⁰ Ministerstvo vnútra zas nariadilo na nákup dlhopisov požiť majetok ním zlikvidovaných spolkov.³¹

Ako výsledok celej akcie bola oficiálne zverejnená suma vyzbieraných peňazí vo výške 358 538 630 Ks. Táto suma mala hovoriť o „*veľkej, nekonnej láske slovenského národa k vlasti...*“ a zároveň dokazovať, že „*slovenský národ a hlavne jeho chudobnejšie vrstvy s dôverou pozerajú sa do budúcnosti svojho štátu*“. O tento „úspech“ pôžičky hospodárskej obrody sa mali pričiniť najmä „slabšie situované vrstvy“ národa a výsledná suma mala obsahovať „*mnohé ťažko zarobené korunky slovenského sedliaka, robotníka i študenta*“.³² Naopak, bojkotovať ju mali zbohatlíci a Židia.³³ Dôležitým motívom silnej propagandy a oddaľovania záveru upisovania pôžičky bola snaha o prekonanie výsledku bývalej pôžičky Česko-Slovenskej republiky na obranu štátu. Na ňu sa podarilo vyzbierať na Slovensku 325 miliónov

pôžičku na obrodu Slovenska. Zamestnanci obchodnej komory dosiaľ vždy vedeli pri takýchto príležitostiach svoje povinnosti ku štátu a preto považujem za samozrejmé, že my všetci, každý dľa svojich možností prispeje na hospodárske obrodzenie Slovenska a upíše jeho majetkovým pomerom a platovým pôžitkom primeranú sumu... Pre Vašu informáciu vezmite na známosť, že ja (generálny sekretár V. Vaško – pozn. M.M.) upisujem 10% svojho hrubého ročného platu, t. j. hore zaokrúhlených 7 000 K. Mój zástupca pán Dr. Ján Balko upisuje tiež 10% zo svojich hrubých ročných pôžitkov, t.j. hore zaokrúhlených 5 000 K. Prosím, aby ste na tomto cirkulári označili svoje úpisy a hárok mi ešte dnes vrátili.“ SNA, f. Obchodná a priemyselná komora v Banskej Bystrici (ďalej len OaPK BB), šk. č. 725, č. j. 9715/1940.

29 Politika, 1. mája 1939, s. 62.

30 SNA Bratislava, f. OaPK BB, šk. č. 725, č. j. 9715/1940.

31 SNA Bratislava, f. Ministerstvo vnútra 1938 – 1945 (ďalej len MV), šk. č. 1170, č. j. 102551/IIIc/1940.

32 Slovák – týždenník, 25. júl 1939, s. 1.

33 „*Ale toto číslo (vyzberaná suma – pozn. M.M.) hovorí aj o tých zbohatlíkoch, hlavne o židoch, ktorí z mozoľov slovenského ľudu si nazhonobili ťažké stotisíce, ba milióny a predsa túto pôžičku potom bojkotovali. Tak, ako oni sa zachovali voči štátu, tak ako oni nepomohli pri jeho budovaní, tak sa im odvdačí aj štát, teraz keď pomery sú už konsolidované. Niečo za niečo, nič za nič.*“ Tamtiež.

korún, čo sa šéf úradu propagandy A. Mach snažil zdôvodniť tým, že vtedy bolo Slovensko väčšie o neskôr zabraté územia a hlavnou oporou boli Židia a zbohatlíci. Nezmienal sa pritom o inflácii, započítanie ktorej by dalo tieto sumy do iného svetla.

Úspešnosť pôžičky hospodárskej obrody Slovenska už krátko po jej skončení spochybnil protektorátny týždenník *Hospodársky rozhľad*, ktorý naznačil, že jej výsledok nebol adekvátny vynaloženej propagande.³⁴ Navyše suma 358 miliónov nezodpovedala realite. Zo správy ministra financií M. Pružinského pre ministerskú radu z 18. júla 1939 vyplýva, že „*súčet skutočných úpisov na pôžičku dľa došlých spoľahlivých správ robí 301 538 600 Ks.*“³⁵ Úpis bol navýšený o 30 000 000 Ks konverziou štátneho dlhu u Poštovej spořitelni v Prahe a suma 25 000 000 Ks mala byť rezervovaná pre nové úpisy, ktoré mali stále prichádzať, ale lehota upisovania nemohla byť z technických príčin predĺžená. Minister tak vláde navrhol publikovať ako konečnú sumu 358 538 600 Ks, čo sa nakoniec aj stalo.

Určenie sociálnej stratifikácie a národnostného zloženia prispievateľov je vzhľadom na náročnosť takéhoto výskumu mimoriadne ťažké. Na príklade okresu Banská Štiavnica sa ale pokúsím vyvrátiť niektoré tvrdenia oficiálnej propagandy. V okrese Banská Štiavnica bolo spolu vyzbieraných 418 445 Ks, z čoho úpisy občanov židovskej národnosti tvorili 59 200 Ks čiže 14,15 %.³⁶ (Pozri tabuľku č. 2.) Podiel Židov na celkovom obyvateľstve okresu však podľa sčítania ľudu z decembra 1938 tvoril len 1,6 %.³⁷ Najviac sa podarilo vyzbierať v rámci verejného sektora, v ktorom fyzické osoby prispeli sumou 287 845 Ks (68,78 % z celkovej sumy) a právnické osoby 67 700 Ks (16,18 %). Osoby priamo závislé na štáte a postihnuté rôznymi formami priameho a nepriameho nátlaku sa na celkovom výsledku podieľali 84,97 %. Naopak v súkromnom sektore, kam patrili aj spomínaní sediaci, robotníci (v súkromných podnikoch) a študenti, sa vyzbieralo len 62 900 Ks (15,03 %). Navyše 85,85 %

34 Politika, 15. augusta 1939, s. 136.

35 SNA Bratislava, f. MF, šk. č. 69, č. j. II/18 1941–42 „Dlhopisy hospodárskej obrody Slovenska“.

36 Štatistika bola spracovaná na základe zoznamov prispievateľov na pôžičku hospodárskej obrody Slovenska zverejnených v týždenníku *Štiavničan*. (*Štiavničan*, 7. mája 1939, s. 3 a 14. mája 1939, s. 3.) Židovská národnosť bola prispievateľom priradená na základe porovnania so súpismi Židov v okrese Banská Štiavnica v rokoch 1940 a 1942. (Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Štiavnica, f. Okresný úrad v Banskej Štiavnici, šk. č. 72, 1091/1940 prez. a SNA, f. MV, šk. č. 182, bez čísla.)

37 ŠABBpBŠ, f. OÚ BŠ, šk. č. 337, č. j. 10700/1938 adm.

z tejto sumy tvorili príspevky Židov a židovských podnikov. Úspešnosť pôžičky bola teda v sociálnej skupine, na ktorú sa propaganda najviac zameriavala a ktorá mala podľa nej najviac prispieť, žalostná. Podiel Židov bol tak tiež v rozpore s tvrdením o ich bojkotovaní celej akcie vysoký.

Tabuľka č. 2 – Výsledky pôžičky hospodárskej obrody v okrese Banská Štiavnica.

Prispievatelia		Židia (Ks)	Židia (%)	Iní (Ks)	Iní (%)	Spolu (Ks)	Spolu (%)
Verejný sektor	PO	2 000	2,95	65 700	97,05	67 700	16,18
	FO	1 000	0,35	286 845	99,65	287 845	68,79
Súkromný sektor		56 200	89,35	6 700	10,65	62 900	15,03
Spolu		59 200	14,15	359 245	85,85	418 445	100

Verejný sektor – právnické osoby (PO): obce, politické strany, verejnoprávne korporácie, spolky a združenia.

Verejný sektor – fyzické osoby (FO): zamestnanci štátnej správy, samosprávy a štátnych podnikov, zamestnanci vo verejnej službe (učitelia, kňazi...).

Súkromný sektor: podnikatelia právnické aj fyzické osoby, slobodné povolania, zamestnanci v súkromnom sektore, súkromne hospodáriaci roľníci a ich zamestnanci.

Kampaň sprevádzajúca predaj dlhopisov pôžičky hospodárskej obrody Slovenska nadobudla od prvej chvíle výrazne politický rozmer. Prevládali v nej nacionalistické apely. Slováci v nej mali dokázať svoju národnú identitu, lásku k vlasti a dôveru vo vládu. Takto definované ciele neumožňovali prípadný neúspech pôžičky a nútili vládu do rôznych foriem nátlaku a navyšovania výsledkov pôžičky. Modelová analýza okresu Banská Štiavnica ukázala, že práve verejný sektor, priamo závislý na vláde, bol najvyšším prispievateľom. Otázka osudu vyzbieraných finančných prostriedkov a výplata dlhopisov majiteľom zostáva pre ďalší výskum.